

Postawy wobec homoseksualizmu

Andrzej Margasiński*

*Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
Wydział Pedagogiczny*

ATTITUDES TOWARDS HOMOSEXUALITY

Abstract. The paper sets out to present research results concerning attitudes towards homosexuality obtained with a tool of my own design called the Attitudes Towards Homosexuality Scale. The conceptual model presented identifies 5 attitudes: neutral, anxious, discriminatory, critical, and supportive, which are reflected by the corresponding scales in the tool. Psychometric analyses have shown that the scales in the model have acceptable reliability and construct validity. The study was carried out on a large sample of 1,828 respondents in 4 groups: students, university students, working people, and seniors. The results demonstrate a similarity in attitudes in most of the groups except for female middle and secondary school students, who differed in a statistically significant way, scoring low on anxiety and criticism while being more supportive. Carried out on a large sample, the study allowed for the calculation of provisional norms for each group, while cluster analysis demonstrated that three attitudes towards homosexuality exist: neutral-critical, anxious-discriminatory, and supportive.

Key words: homosexuality; attitudes; model of attitudes towards homosexuality; homophobia.

WPROWADZENIE

Problematyka homoseksualizmu od kilkunastu lat zajmuje jedno z wiodących miejsc w dyskursie publicznym, paradoksalnie jeden z najbardziej „gorących” problemów społecznych znajduje znikome odzwierciedlenie w badaniach naukowych. Eksploracje empiryczne w tej dziedzinie w Polsce są wyjątkowo skromne, ten obszar badawczy w niewielkim stopniu jest dostrzegany przez polskich psychologów, w przeciwieństwie do licznych badań zachodnich. Za

* Adres do korespondencji: ANDRZEJ MARGASIŃSKI – Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Pedagogiczny, ul. Waszyngtona 4/8, 42-200 Częstochowa; e-mail: a.margasinski@gmail.com

prekursorską uznać należy pracę Barbary Pileckiej powstałą w 1999 r.; przeprowadzone dwa lata wcześniej badania na studentach uczelni krakowskich wykazały, iż obraz typowego homoseksualisty naznaczony jest wieloma cechami negatywnymi i w znacznym stopniu odbiega od ideału partnera czy też idealnej wersji własnej osobowości. Badani studenci spostrzegali lesbijki i gejów jako osoby skoncentrowane na swoich potrzebach, stroniące od zaangażowania emocjonalnego i niesienia pomocy innym. Homoseksualiści postrzegani byli jako osoby, które nie mają szans na odniesienie sukcesu w życiu z powodu słabej potrzeby osiągnięć, małej wytrwałości, nieumiejętności wdrożenia się do żmudnej i wytrwałej pracy. Badani mężczyźni nie akceptowali niezależności u wymarzonej kobiety, zaś takie wydają się im typowe lesbijki, abstrahujące od uczuć i pragnień innych ludzi. Ale nie jest to obraz jednoznacznie negatywny, gdyż lesbijkom przypisywane są także wysoka inteligencja i oryginalność. Podobnie u badanych kobiet obraz gejów nie jest jednoznacznie negatywny. Z jednej strony są oni postrzegani jako osoby submisyjne i bez wiary w siebie, ale także z wysoką inteligencją i oryginalnością. Zdaniem Pileckiej u badanych studentów obrazy osób homoseksualnych są uproszczone i nasycone stereotypami, przy czym tylko znikomy odsetek (10%) badanych miał osobiste kontakty z homoseksualistami.

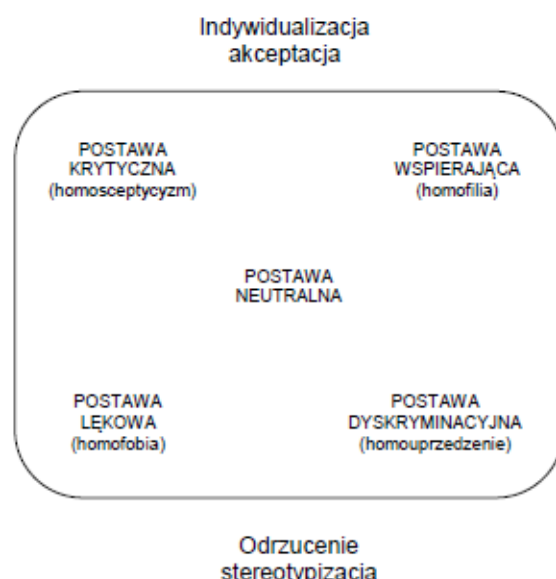
Najwięcej informacji o opiniach Polaków wobec statusu homoseksualistów we współczesnym polskim społeczeństwie przynoszą raporty Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS, 2013). Badania te są przeprowadzane regularnie od 2001 r., a ich walorami są reprezentatywne próby i powtarzalność, co pozwala uchwycić dynamikę zmian. Z ostatniego badania, które odbyło się w styczniu 2013 r. wynika, że do 12% (z 5% w 2001 r.) zwiększył się odsetek badanych uznających homoseksualizm za rzecz normalną, zaś odsetek uważających przeciwnie zmalał z 41% do 26%. Z 47% do 57% wzrosła liczba osób uważających, że wprowadzenie homoseksualizmu jest odstępstwem od normy, ale należy go tolerować. Dane te pokazują wzrost postaw tolerancyjnych w stosunku do homoseksualizmu jako orientacji seksualnej, niemniej nie idą za tym zmiany w stosunku do szczegółowych rozwiązań legislacyjnych, które – pomimo różnych wahań na przestrzeni badanego dwunastolecia – mogą zaskakiwać stałością. 68% badanych jest przeciwko przyznaniu gejom i lesbijkom prawa do zawierania związków małżeńskich (w 2001 r. było to 69%), podobnie utrzymuje się (a nawet lekko wzrósł) wysoki odsetek osób przeciwnych przyznaniu homoseksualistom prawa do adopcji dzieci (87% w roku 2013, 84% w roku 2001). Istotną zmienną wpływającą na postawy osób badanych jest osobista znajomość/nieznajomość osób o orientacji homoseksualnej oraz światopogląd; w badaniach CBOS-u z ostatnich lat odsetek respondentów deklarujących osobistą znajomość geja/lesbijki oscyluje wokół 25%. Za przytaczanymi prawami dla osób homoseksualnych częściej opowiadają się badani o poglądach lewicowych, rzadziej centrowych, a najrzadziej – prawicowych.

W postawach wobec homoseksualistów żywo dyskutowanym problemem jest kwestia lęku. Jak wykazały badania Bojarskiej-Nowaczyk (2005), przeprowadzone za pomocą Skali Postaw wobec Gejów i Lesbijek (narzędzie własne autorki, nieopublikowane) i kwestionariusza ISCL-STAI Spielbergera, Goruscha, Lushene'a, w postawach wobec homoseksualistów występuje bardzo

słabe nasilenie lęku, również bez widocznych różnic międzypłciowych. W kontekście toczącej się dyskusji o tzw. homofobii istotne są wyniki doniesień badawczych eksplorujące emocjonalne komponenty postaw. Badania pokazują, że dominującym uczuciem u badanych osób heteroseksualnych w stosunku do homoseksualnych jest wstręt, obrzydzenie (*disgust*), rola lęku jest znikoma (Haaga, 1991; Logan, 1996; Richmond i McKenna, 1998). Znany autorytet w dziedzinie badania uprzedzeń seksualnych Gregory Herek (2004) zarówno na podstawie szerokiego przeglądu literatury przedmiotu, jak i badań własnych stwierdza, że podstawowymi emocjami, które pojawiają się u osób heteroseksualnych wobec homoseksualnych, są gniew (*anger*) i wstręt, obrzydzenie. Potwierdzają to także badania nad kryminalnymi aktami przemocowymi wobec tych grup, które wskazują na mechanizmy dehumanizacji, obrzydzenia i złości wobec homoseksualistów, a nie lęku (Herek i Berrill, 1992). Doniesienia te pokazują, że niezasadne jest operowanie terminem „homofobia” w odniesieniu do wszystkich postaw niechętnych homoseksualistom. Semantycznie homofobia wskazuje na zaburzenie z grupy fobii, zgodnie z psychiatryczną tradycją wąskiego rozumienia fobii (Breiner, 2003) i kryteriami diagnostycznymi (lęk i zaburzenia wegetatywne) stosowanymi zarówno w amerykańskiej klasyfikacji chorób i zaburzeń psychicznych (DSM-IV), jak i międzynarodowej ICD-10, obowiązującej w Polsce. Lęk w postawach wobec homoseksualizmu pojawia się sporadycznie, co może być powiązane z głębokimi zaburzeniami osobowości na poziomie psychotycznym. Takie kliniczne przypadki homofobii opisał brytyjski terapeuta Denis Murphy (2006). Zatem homofobia powinna oznaczać *silny lęk przed homoseksualistami i/lub związanymi z nimi przedmiotami czy sytuacjami*. W dyskursie społecznym termin ten bywa w sposób nieuzasadniony i nader swobodny redefiniowany (Margasiński, 2011, 2012). Na określenie postaw dyskryminacyjnych wobec homoseksualistów najlepszym określeniem wydaje się termin „homouprzedzenia” – propozycja Logan (1996); pojęcie to osadza postawy stereotypowe, wrogie i niechętnie gejom i lesbijkom w kategorii uprzedzeń, zgodnie z szeroką tradycją rozumienia uprzedzeń w psychologii (Aronson, Wilson i Akert, 1997; Gerrig i Zimbardo, 2008).

MODEL POSTAW WOBEC HOMOSEKSUALIZMU

Przegląd literatury poświęconej postawom wobec homoseksualizmu upoważnia do konkluzji, iż wielość postaw wobec homoseksualizmu nie jest dychotomiczna, lecz wielowymiarowa. Zaprezentowano ją na Rysunku 1 w postaci własnego modelu teoretycznego. Za podstawowe zmienne skorelowane z postawami wobec homoseksualistów uznano wymiary akceptacji – odrzucenia i indywidualizacji – stereotypizacji, w których bieguny odrzucenia i stereotypizacji uznano za typowe dla postaw uprzedzeniowych, zaś indywidualizację i akceptację – odwrotnie, przy czym w przypadku postawy krytycznej akceptacja ma charakter węższy, ograniczony do konkretnej osoby, a nie do zjawiska homoseksualizmu jako takiego.

Rysunek 1. Model postaw wobec homoseksualizmu (oprac. własne).

W **postawie dyskryminacyjnej (homouprzedzenie)** homoseksualizm ujmowany jest jako zboczenie, degeneracja, brak moralności, czemu towarzyszy stereotypowe postrzeganie wszystkich gejów i lesbijek jako „pedalów”, „ciot”, „zboków” itd. W postawie tej dominują uczucia wstrętu, obrzydzenia, odrazy, gniewu. Na poziomie zachowania mogą być podejmowane akty agresji – zarówno werbalnej, jak i niewerbalnej. Mogą one mieć charakter trwałych tendencji; osoby homouprzedzone mogą być bardziej zainteresowane dyskryminacyjnymi zachowaniami wobec homoseksualistów niż próbami porozumienia i lepszego ich zrozumienia.

Postawa lękowa charakteryzuje poziom lęku wobec homoseksualistów; im wyższe nasilenie lęku, tym intensywniejsze objawy wegetatywne. W tej postawie homoseksualizm również postrzegany będzie bardzo krytycznie, jako zboczenie seksualne, zaś geje i lesbijki będą budzić lęk i zachowania unikowo-ucieczkowe. Mogą również pojawiać się akty wrogości, bardziej jako forma odreagowania niż trwała tendencja zachowania (jak w postawie dyskryminacyjnej). Jeśli lęk nasili się do poziomu niekontrolowanego, nierzadko na poziomie ataku paniki, można mówić o **homofobii** jako o zaburzeniu psychicznym. Nie można jednak określić „postawa lękowa” i „homofobia” traktować synonimicznie, pojęcie postawy lękowej jest szersze (wszak nasilenie lęku może być niskie), homofobia jawi się jako biegunowa część tej postawy, ze skrajnie wysokim nasileniem lęku.

Postawa krytyczna (homosceptycyzm, lac. *scepticus* – sceptyczny; człowiek sceptyczny – wątpiący, niedowierzający) jest charakterystyczna dla osób cechujących się negatywnymi przekonaniami na temat homoseksualnego stylu życia, ale neutralnymi lub pozytywnymi odniesieniami emocjonalnymi do poszczególnych homoseksualistów. Podobnie w sferze zachowania osoby

o postawie krytycznej cechują się neutralnością lub nawet życzliwością wobec poszczególnych gejów i lesbijek. Homosceptykami byłyby więc osoby przekonane, że homoseksualizm to wybór gorszej drogi życiowej niż heteroseksualizm, czemu towarzyszy raczej współczucie niż potępienie. Osoby takie łączą otwartość na poszczególne osoby z niezgodą na ich homoseksualne preferencje. Można założyć, że postawa ta jest powiązana z konserwatywno-religijnym światopoglądem jednostki¹.

Postawa wspierająca (homofilna) cechuje jednostki, które traktują homoseksualizm jako równoprawną orientację seksualną w stosunku do heteroseksualizmu. Dominującymi emocjami byłyby tutaj sympatia, solidarność, życzliwość, współczujące rozumienie. Równoprawne ujmowanie obydwu orientacji seksualnych połączone będzie z deklaracjami o przyznaniu homoseksualistom pełni praw społecznych w zakresie legalizacji związków, ulg podatkowych i kredytowych, dziedziczenia, prawa do adopcji dzieci. Można przyjąć, iż postawa ta koreluje zasadniczo ze światopoglądem liberalno-lewicowym.

Można także założyć, iż są też osoby o **postawie neutralnej**. Cechowałyby się one raczej małym zasobem wiadomości na temat homoseksualizmu i przez to brakiem sprecyzowanych poglądów. Losy homoseksualistów byłyby im w zasadzie obojętne, z niewielkimi odchyleniami w kierunku sympatii lub antypatii. Osoby o postawie neutralnej raczej nie angażowałyby się w społeczne debaty na temat statusu gejów i lesbijek, przyjmując jakiegokolwiek rozstrzygnięcia w tym zakresie z obojętnym przyzwoleniem. Kontakty osobiste mogłyby spowodować ewolucję postawy neutralnej w kierunku jednej z pozostałych czterech.

METODA

W Stanach Zjednoczonych istnieje wiele kwestionariuszy psychologicznych do pomiaru uprzedzeń/postaw wobec homoseksualistów (Grey, Robinson, Coleman i Bocking, 2013). Chronologicznie pierwszym narzędziem była powstała w 1971 r. *Homophobia Scale (H-Scale)* Smitha (1971), jednak zdaniem O'Donohue i Caselles (2005) skala Smitha nie spełniała podstawowych standardów psychometrycznych, nie posiadała norm, a interpretacja wyników opierała się na arbitralnych granicach, co z czasem przyznał sam autor. Sytuację próbował korygować Lumby (1976), wprowadzając do itemów opracowanych przez Smitha skalę Likerta, ale rzetelność i trafność tego narzędzia także była kwestionowana. O'Donohue i Caselles (2005) proponują nie brać pod uwagę wyników badań opartych na skalach Smitha i Lumby'ego. Lepsze walory psychometryczne wykazuje metoda *Index of Attitudes Toward Homosexuals* (zamiennie używano też nazwy *Index of Homophobia*) Hudsona i Rickettsa (1980), która z założenia miała mierzyć wskaźniki reakcji afektywnych na homoseksualistów, jednak zdaniem O'Donohue i Caselles (2005) trafność tak-

¹ Zgodnie z nauką Kościoła katolickiego, mającą istotny wpływ na kształtowanie się postaw moralnych Polaków, akty homoseksualne traktowane są jako „obiektywnie nieuporządkowane”, a osoby o takich skłonnościach wzywane do życia w czystości (Katechizm Kościoła Katolickiego, 1992).

ze tego narzędzia pozostaje dyskusyjna. Do końca nie ma pewności, czy mierzy ona wskaźniki emocjonalne łączone z homofobią, czy też raczej postawy wobec homoseksualizmu. Podobne wątpliwości wobec tego kwestionariusza zgłosili Rye i Meaney (2010). Autorzy ci przeprowadzili analizę psychometryczną najbardziej popularnych w Stanach Zjednoczonych narzędzi do pomiaru postaw wobec homoseksualizmu, a są to ich zdaniem skale Hudsona i Rickettsa, *Attitudes Toward Lesbians and Gay Men Hereka* (1984) oraz *Modern Homonegativity Scale* Morrisona i Morrison (2002). Pozostałe nie zdobyły większej popularności. Celem badania Rye i Meaneya była psychometryczna weryfikacja rzetelności i trafności oraz wskaźników korelacji. Herek (1984), zgodnie z własną koncepcją, stworzył test do pomiaru uprzedzeń wobec gejów i lesbijek. Morrison i Morrison rozumieją homonegatywizm również jako uprzedzenie, przy czym kanadyjscy autorzy największy nacisk położyli na poznawcze aspekty badania postaw. Badania Rye i Meaneya, przeprowadzone na wielkich, normatywnych próbach, wykazały dobre walory psychometryczne wszystkich kwestionariuszy, a pewnym zaskoczeniem okazały się wysokie współczynniki korelacji pomiędzy skalą a dwoma pozostałymi narzędziami, co zdaniem autorów świadczy o tym, iż kwestionariusz ten mierzy nie tyle reakcje emocjonalne (w myśl intencji Hudsona i Rickettsa), co – podobnie jak dwa pozostałe – odniesienia poznawcze. Ze względu na dynamicznie zmieniające się na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci społeczne nastawienie Rye i Meaney rekomendują do badań w pierwszej kolejności Współczesną Skalę Homonegatywizmu Morrisona i Morrison jako najbardziej miarodajną. Żadne z tych narzędzi nie ma jednak polskiej adaptacji, nie ma także analogicznych, znormalizowanych rodzimych testów.

Opracowywanie pozycji kwestionariuszowych

Uwzględniając istotne różnice kulturowe, zdecydowano się na opracowanie na bazie przedstawionego modelu teoretycznego własnego narzędzia badawczego – Skali Postaw Wobec Homoseksualizmu (SPWH). Przyjęto założenie, zgodnie z tradycją rozumienia postaw w psychologii, jednoczesnego pomiaru zarówno odniesień emocjonalnych, jak i poznawczych. Poszczególne stwierdzenia opracowano metodą sędziów kompetentnych, z udziałem studentów i psychologów, zarówno teoretyków, jak i praktyków. Były one szeroko dyskutowane w czasie seminariów dyplomowych; w ramach pierwotnej koncepcji wygenerowano po 20 twierdzeń do każdej skali, następnie wyeliminowano część pod kątem trafności treściowej. Przeprowadzono dwie wersje pilotażowe, po których odrzucono kolejną pulę itemów. Wersja ostateczna zawiera pięć skal badawczych, o łącznej liczbie 42 pozycji testowych: neutralną (zawiera siedem pozycji), dyskryminacyjną (dziesięć itemów), lękową (dziewięć), krytyczną (siedem), wspierającą (dziesięć). Zastosowano jednorodną 5-stopniową kafeterię odpowiedzi: *zdecydowanie nie* (punktowane 1) – *raczej nie* (punktowane 2) – *nie mam zdania* (punktowane 3) – *raczej tak* (punktowane 4) – *zdecydowanie tak* (punktowane 5). Zachowano konsekwencję w konstrukcji poszczególnych pozycji tak, aby poparcie dla danego twierdzenia przekładało się na większą liczbę surowych punktów.

Przeprowadzenie badań i charakterystyka osób badanych

Badania zostały przeprowadzone przy pomocy studentów w latach 2011-2014 w ramach realizowanych seminariów dyplomowych (za ich zaangażowanie w zbieranie materiału chciałbym im w tym miejscu serdecznie podziękować). Obejmowały tereny województwa śląskiego (71%), łódzkiego (21%) i wielkopolskiego (8%). Badani pochodzili: z miast powyżej 100 tys. (54%), z miast średniej wielkości – 10-100 tys. (39%), z terenów wiejskich (7%). Wydzielono cztery grupy badawcze: uczniów szkół gimnazjalnych i licealnych (przedział wiekowy 17-19 lat), studentów (przedział wiekowy 19-24 lata), osoby pracujące (w przedziale wieku 25-59 lat), ostatnią grupę stanowili słuchacze Uniwersytetu III Wieku przy AJD w Częstochowie (w przedziale wieku 62-78 lat).

Tabela 1.

Liczebność, podział na płeć i średni wiek badanych grup

	Liczebność N = 1828	Średni wiek
Uczniowie	387	17,5
dziewczeta	176	17,4
chłopcy	211	17,6
Studenci	216	22,4
kobiety	112	21,9
mężczyźni	104	22,9
Osoby pracujące	993	37,4
kobiety	421	38,0
mężczyźni	572	36,8
III wiek	232	68,5
kobiety	146	70,5
mężczyźni	86	66,6

Badanie rzetelności

W Tabeli 2 przedstawiono współczynniki rzetelności (α Cronbacha) dla poszczególnych skal oraz ogólny.

Tabela 2.

Wskaźniki rzetelności α Cronbacha poszczególnych skal, wskaźnik ogólny oraz wskaźniki test-retest

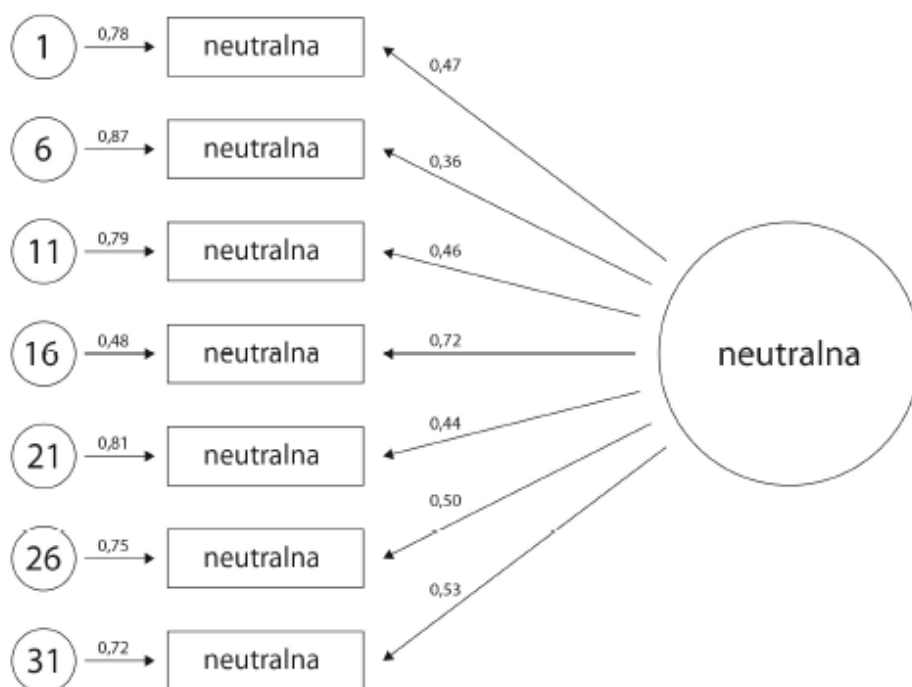
Skale SPWH	α Cronbacha	Test-retest
Skala postawy neutralnej	0,69	0,71
Skala postawy lękowej	0,89	0,84
Skala postawy krytycznej	0,60	0,77
Skala postawy wspierającej	0,88	0,91
Skala postawy dyskryminacyjnej	0,90	0,87
Ogółem	0,67	0,79

Powtórne badanie testem tej samej grupy, niezbędne do pomiaru wskaźnika test-retest, przeprowadzono po upływie dwóch tygodni. Badanie test-retest przeprowadzono nie na wszystkich opisanych grupach badawczych, lecz – na pierwszym etapie konstrukcji narzędzia – na grupie 125 studentów (72 studentki i 53 studentów, średnie wieku praktycznie pokrywają się z podanymi w tabeli); nie wystąpiły istotne różnice pomiędzy badanymi płciami. α Cronbacha z kolumny środkowej w Tabeli 2 podano na podstawie obliczeń końcowych dla całej grupy badanych (z Tabeli 1).

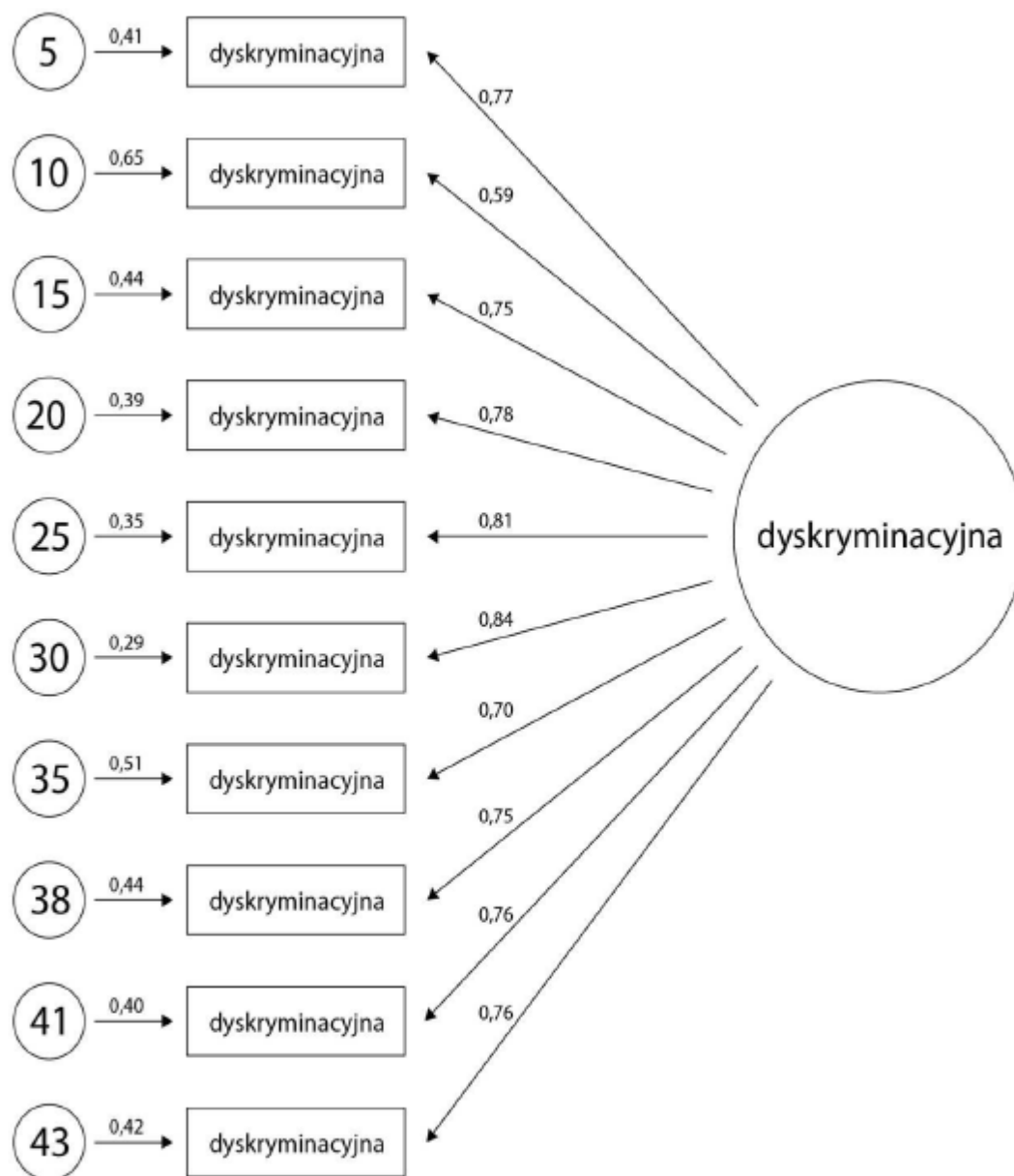
Jak wynika z Tabeli 2, SPWH zasadniczo spełniają wymogi rzetelności kwalifikujące zastosowanie ich do badań grupowych, trzy skale (lękowa, wspierająca i dyskryminacyjna) nadają się także do diagnozy indywidualnej.

Trafność teoretyczna – konfirmacyjna analiza czynnikowa

W celu sprawdzenia parametrów trafności teoretycznej zastosowano konfirmacyjną analizę czynnikową. W testowanym modelu strukturalnym każda z pięciu skal została określona jako zmienna edogeniczna ukryta, a ładujące ją zmienne egzogeniczne jawne wybrano zgodnie z konstrukcją narzędzia. Obliczenia przeprowadzono za pomocą pakietu statystycznego Statistica 8; objęły one wszystkie badane osoby podane w Tabeli 1. Rysunki 2-6 przedstawiają wyniki konfirmacyjnej analizy czynnikowej poszczególnych skal. Przy strzałkach z lewej strony podano wariacje swoiste poszczególnych pozycji (ich numery znajdują się w kółkach), a przy strzałkach z prawej – ładunki czynnikowe.

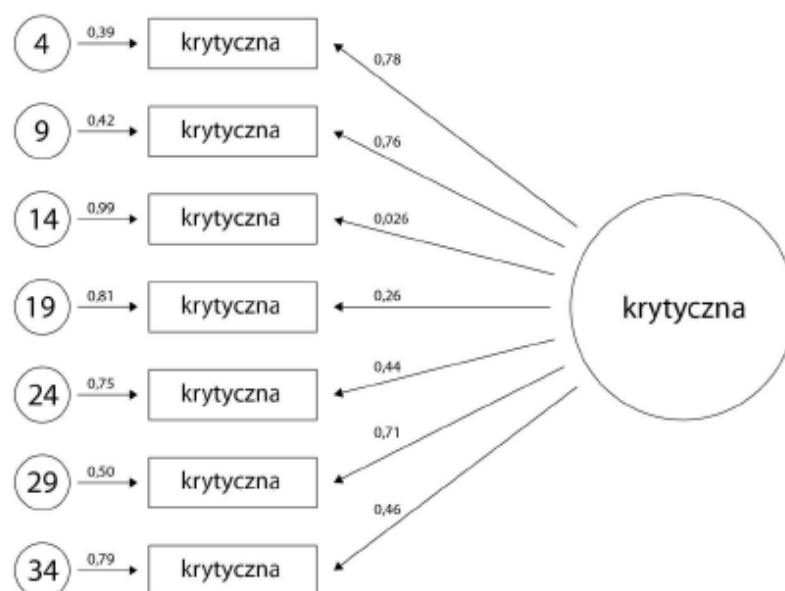
Rysunek 2. Wyniki konfirmacyjnej analizy czynnikowej pozycji przynależących do skali neutralnej.

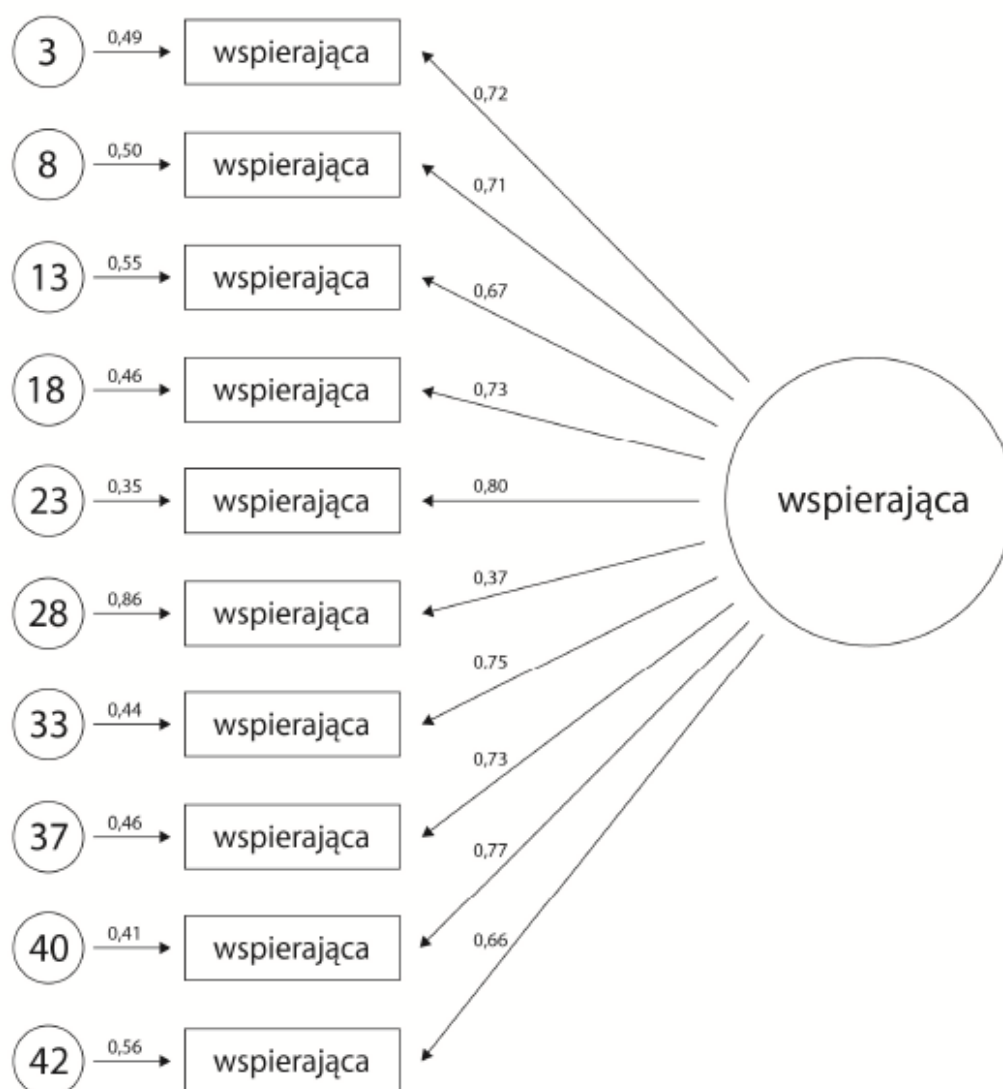
Rysunek 3. Wyniki konfirmacyjnej analizy czynnikowej pozycji przynależących do skali dyskryminacyjnej.

Rysunek 4. Wyniki konfirmacyjnej analizy czynnikowej pozycji przynależących do skali lękowej.

Rysunek 5. Wyniki konfirmacyjnej analizy czynnikowej pozycji przynależących do skali krytycznej.

Rysunek 6. Wyniki konfirmacyjnej analizy czynnikowej pozycji przynależących do skali wspierającej.

Odtworzone ładunki czynnikowe testowanego modelu są, prawie wszystkie, dość wysokie, znacznie przewyższające wartości błędów standardowych i wszystkie są statystycznie istotne. Na tle całości nieco gorszymi parametrami charakteryzuje się skala krytyczna i ona w przyszłości wymagać będzie udoskonalenia.

Mimo że na ogół wartości uzyskanych wskaźników odbiegają nieco od wartości wskazujących na bardzo dobre dopasowanie, można przyjąć, iż dopasowanie testowanego modelu do danych z badanej próby polskiej jest wystarczające i nie jest wymagana zmiana modelu.

Tabela 3.

Wartości najważniejszych wskaźników dopasowania modelu dla wszystkich skal

Wskaźniki dopasowania	Estymator wartości dla analizowanego modelu	Granice 90% przedziału ufności
RMSEA Steigera-Linda	0,098	[0,096; 0,099]
Wskaźnik Gamma populacji	0,730	[0,724; 0,735]
GFI Jöreskoga	0,719	
Delta Bollena	0,753	

W Tabeli 4 policzono korelacje pomiędzy poszczególnymi skalami. Wyróżniono (pismem półgrubym) korelacje istotne na poziomie $p < 0,05$. Jak wynika z tabeli, do najsilniejszych należą dodatnia korelacja pomiędzy skalą lękową a dyskryminacyjną, skala dyskryminacyjna dodatnio koreluje także ze skalą krytyczną, skala wspierająca zdecydowanie ujemnie koreluje ze wszystkimi pozostałymi, najsilniej ze skalą dyskryminacyjną.

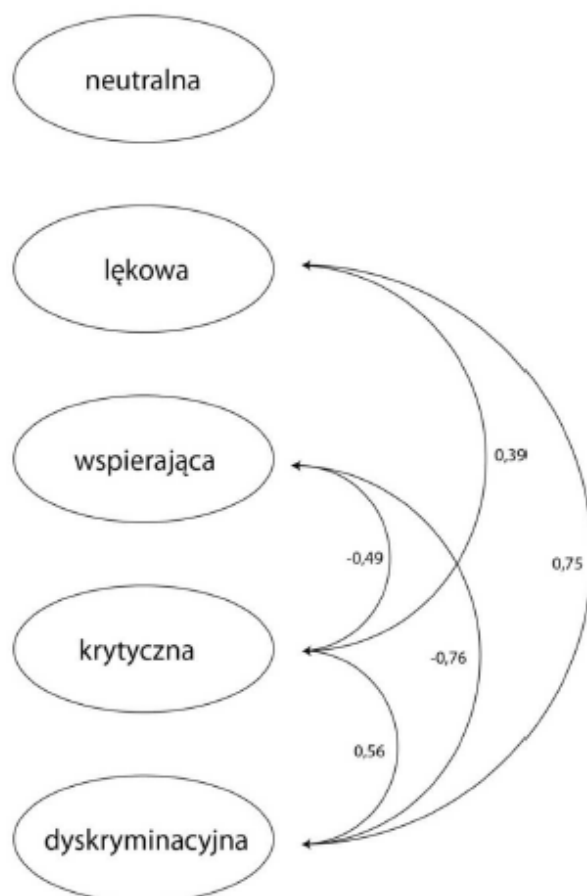
Tabela 4.

Zależności między skalami. Współczynniki korelacji (r Pearsona)

	Neutralna	Lękowa	Wspierająca	Krytyczna	Dyskryminacyjna
Neutralna	1,00	-0,02	-0,07	0,25	0,01
Lękowa	-0,02	1,00	-0,51	0,39	0,75
Wspierająca	-0,07	-0,51	1,00	-0,49	-0,76
Krytyczna	0,25	0,39	-0,49	1,00	0,56
Dyskryminacyjna	0,01	0,75	-0,76	0,56	1,00

Uwaga. Pismem półgrubym zaznaczone korelacje istotne na poziomie $p < 0,05$.

Rysunek 7 ukazuje wyraźnie swoistość skali neutralnej, która praktycznie nie wykazuje żadnych korelacji z pozostałymi skalami. Wartości te, jak również profile postaw uzyskane na podstawie analizy skupień, zdają się dobrze potwierdzać teoretyczne założenia modelu.

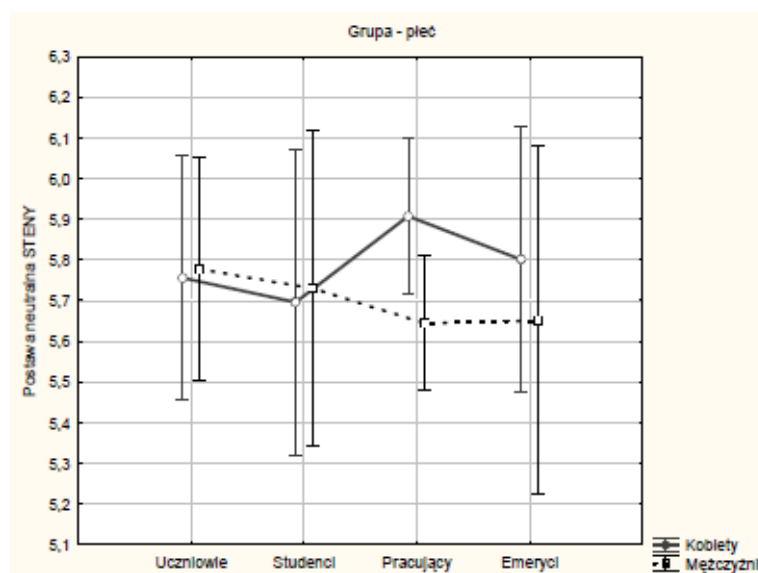

Rysunek 7. Korelacje pomiędzy poszczególnymi skalami.

WYNIKI BADAŃ

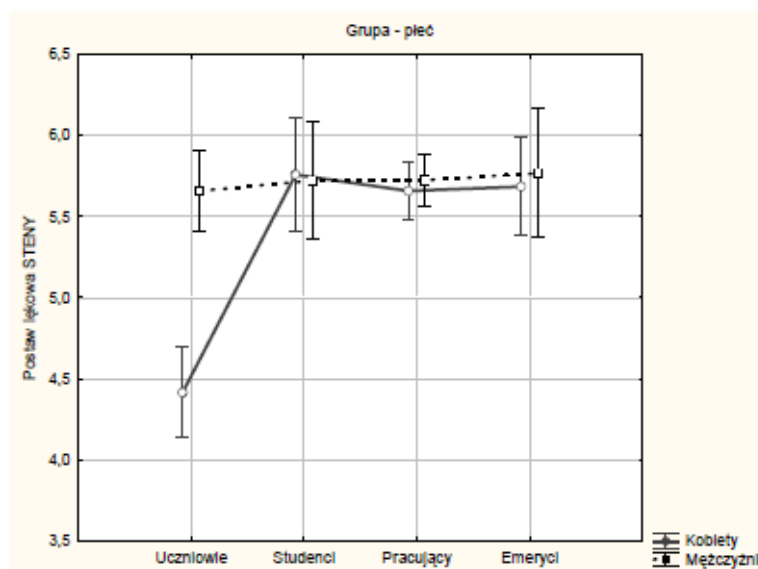
Duża liczebność badanych umożliwiła opracowanie tymczasowych norm z zastosowaniem skali stenowej. Przypomnijmy, że w skali stenowej średnia arytmetyczna wynosi 5,5, a odchylenie standardowe 2, zatem wyniki w przedziale 1-3 uznawane są za niskie, 4-7 za przeciętne, zaś 8-10 za wysokie. Poniższe wykresy zawierają wyniki dla poszczególnych postaw.

W zakresie postawy neutralnej (Wykres 1) nie wystąpiły żadne różnice statystycznie istotne pomiędzy badanymi grupami. Może zaskakiwać duże ujednolicenie wyników na poziomie nieco powyżej średniej arytmetycznej skali stenowej (5,5), czyli na poziomie wyników przeciętnych.

Wykres 1. Nasilenie postawy neutralnej w grupach według płci (pionowe słupki oznaczają przedziały ufności na poziomie 0,95)

W przypadku postawy lękowej (Wykres 2) otrzymane wyniki mieszczą się również w granicach wyników przeciętnych, z wyjątkiem grupy uczennic. Wynik średni w grupie uczennic ($M = 4,4$) jest niższy od wyniku średniego pozostałych grup (studenci $M = 5,8$; pracujący $M = 5,7$; emeryci $M = 5,7$) i różnica ta jest statystycznie istotna (ANOVA $F = 22,4$; $df = 3$; $p < 0,001$; test HSD $MS_{międzygrupowe} = 3,35$; $df = 851$; $p < 0,001$). Pomiedzy wynikami średnimi pozostałych grup – zarówno kobiet, jak i mężczyzn – nie stwierdzono różnic statystycznie istotnych.

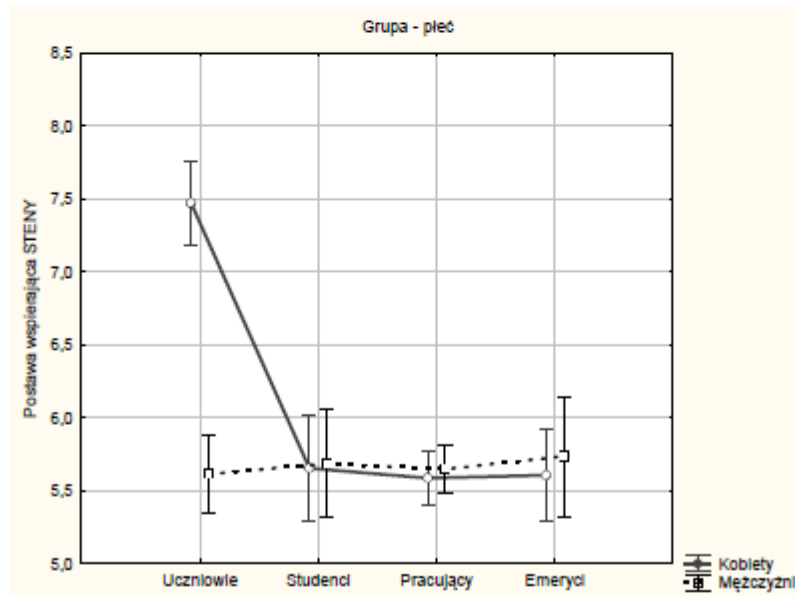
Wykres 2. Nasilenie postawy lękowej w grupach według płci (pionowe słupki oznaczają przedziały ufności na poziomie 0,95).

Grupa uczennic różni się także wyraźnie od wszystkich pozostałych nasileniem postawy wspierającej w stosunku do homoseksualistów (Wykres 3). Wynik średni w grupie uczennic ($M = 7,5$) jest wyraźnie wyższy od wyniku średniego pozostałych grup (studenci $M = 5,7$, pracujący $M = 5,6$; emeryci $M = 5,6$) i różnica ta jest statystycznie istotna (ANOVA $F = 43,7$; $df = 3$; $p < 0,001$; test HDS $MS_{międzygrupowe} = 3,74$; $df = 851$; $p < 0,001$).

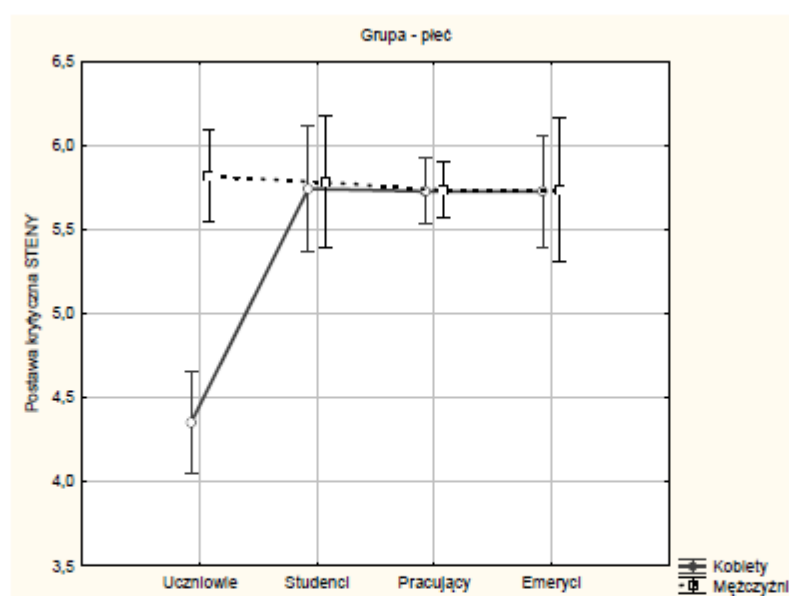
Pomiędzy pozostałymi grupami brak różnic statystycznie istotnych między wynikami średnimi nasilenia postawy wspierającej. Choć przy charakterystyce skali stenowej uzyskany poziom 7,5 stena należy jeszcze do grupy wyników przeciętnych (przy średniej arytmetycznej 5,5 i odchyleniu standardowym 2), jest to jednak wartość styczna z wynikami wysokimi.

Analiza wyników postawy krytycznej (Wykres 4) w przypadku uczennic wskazuje na tendencje komplementarne: wynik średni w grupie uczennic ($M = 4,5$) jest wyraźnie niższy od wyniku średniego pozostałych grup (studenci $M = 5,7$; pracujący $M = 5,7$; emeryci $M = 5,7$) i różnica ta jest statystycznie istotna (ANOVA $F = 21,1$; $df = 3$; $p < 0,001$; test HDS $MS_{międzygrupowe} = 4,18$; $df = 851$; $p < 0,001$).

Zgodnie z założeniami modelu wysokie nasilenie postawy wspierającej stoi w opozycji do wysokiego nasilenia postawy krytycznej, wyniki uczennic ilustrują dobrze te zależności. Pomiędzy pozostałymi grupami brak różnic, można mówić wręcz o zaskakującym ujednoliceniu rezultatów.

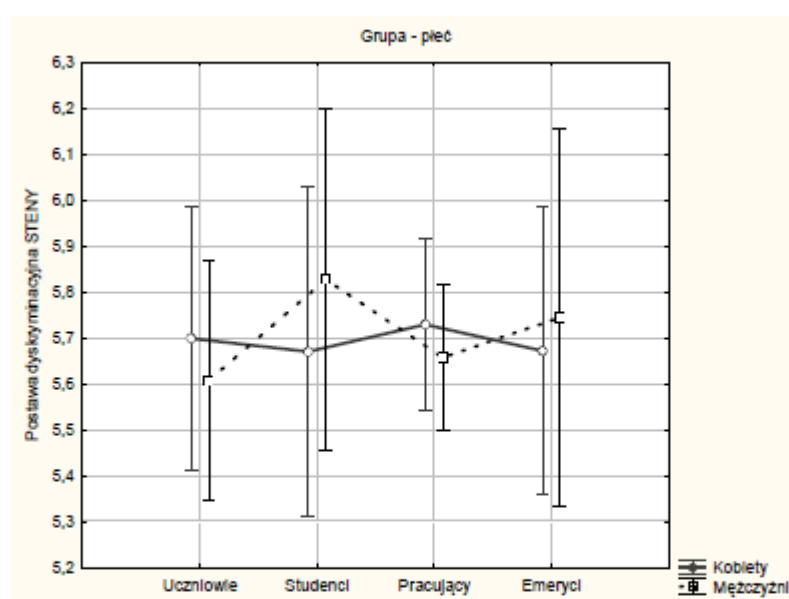

Wykres 3. Nasilenie postawy wspierającej w grupach według płci (pionowe słupki oznaczają przedziały ufności na poziomie 0,95).

Wykres 4. Nasilenie postawy krytycznej w grupach według płci (pionowe słupki oznaczają przedziały ufności na poziomie 0,95).

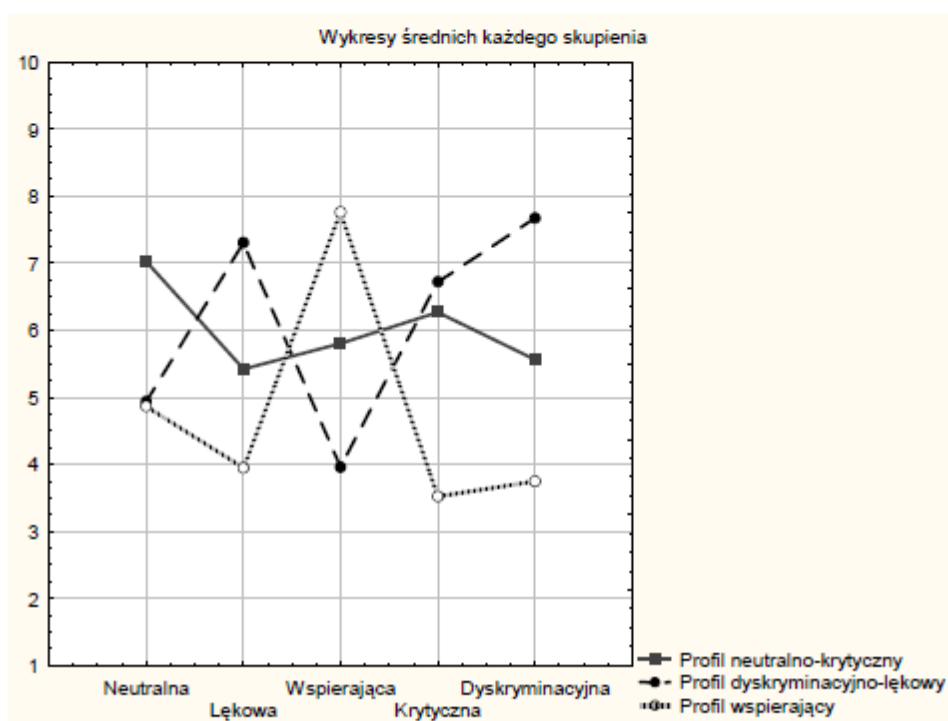
W zakresie postawy dyskryminacyjnej (Wykres 5) wystąpiły drobne różnice, nie są one jednak statystycznie istotne.

Wykres 5. Nasilenie postawy dyskryminacyjnej w grupach według płci (pionowe słupki oznaczają przedziały ufności na poziomie 0,95).

Wyniki analizy skupień

Interesujące okazało się zastosowanie analizy skupień metodą *k*-średnich. Wykazała ona wyraźne trzy dominujące konfiguracje postaw, które przedstawione są na Wykresie 6.

Wykres 6. Dominujące trzy profile postaw wobec homoseksualizmu uzyskane za pomocą analizy skupień.

Profil dyskryminacyjno-lękowy – charakteryzuje się wysokim wynikiem w skali dyskryminacyjnej i podwyższonym wynikiem w skali lękowej, a także w skali krytycznej. Wyraźnie niższe są wyniki w skali neutralnej i wspierającej, choć pozostały na poziomie wyników średnich. Taki profil wyników wskazuje na osobę wrogo nastawioną zarówno do homoseksualizmu jako zjawiska, jak i do konkretnych osób homoseksualnych. Dominującymi uczuciami towarzyszącymi osobie o takim profilu będzie mieszanka gniewu, wstrętu, obrzydzenia i lęku. Na poziomie zachowań osoby takie będą cechowały się stereotypowym postrzeganiem homoseksualistów jako zboczeńców, czemu mogą towarzyszyć różne akty agresji werbalnej, a być może także czynnej.

Profil neutralno-krytyczny – charakteryzuje się podwyższonym wynikiem w skalach neutralnej i krytycznej, pozostałe skale są nieco obniżone, ale pozostają na poziomie wartości średnich. Taka konfiguracja skal wskazuje na osobę, która wobec homoseksualizmu jest raczej neutralna, ale z tendencją krytyczną. Profil neutralno-krytyczny może także oznaczać słabo wyrobioną opi-

nię o homoseksualizmie. Dominującymi uczuciami towarzyszącymi osobie o takim profilu będzie neutralność i bierność. Pasywne przyglądanie się będzie powiązane raczej z krytycznym oglądem homoseksualizmu jako zjawiska, ale nie będą temu towarzyszyć akty dyskryminacyjne wobec poszczególnych jednostek, raczej współczucie powiązane z przyzwalającą tolerancją. Małe różnice pomiędzy nasileniem poszczególnych skal (z wyjątkiem neutralnej) sugerują, że profil ten w największym stopniu w porównaniu z pozostałymi może podlegać indywidualnym wahaniom.

Profil wspierający – charakteryzuje się wysokim wynikiem w skali wspierającej, której nasilenie zdecydowanie różni się od wszystkich pozostałych skal; skale krytyczna i dyskryminująca są na pograniczu wyników średnich z niskimi. Osoba o takim profilu ma jednoznacznie pozytywną postawę wobec homoseksualizmu zarówno jako zjawiska, jak i w odniesieniu do konkretnych jednostek. W stosunku do homoseksualistów towarzyszą jej na ogół uczucia akceptacji, życzliwości, empatii, zrozumienia. Jest zwolennikiem pełnego zrównania praw społecznych dla homoseksualistów.

PODSUMOWANIE I DYSKUSJA

Uzyskane wyniki wskazują na bardzo podobne postawy wobec homoseksualizmu w badanych grupach; okazało się, że pomiędzy studentami, osobami pracującymi a emerytami zasadniczo nie ma większych różnic w nasileniu poszczególnych postaw. Także płeć nie okazała się tutaj zmienną różnicującą. Zdecydowana większość rezultatów wskazuje na uśrednione nasilenie poszczególnych postaw w badanych grupach osób dorosłych. Ze względu na duże grupy badanych można pokusić się o wniosek, że dorośli Polacy w większości charakteryzują się niespecyficznymi postawami wobec homoseksualistów, postawy te jawią się raczej jako stałe, zasadniczo nie są zróżnicowane (z jednym wyjątkiem) ani pokoleniowo, ani ze względu na płeć. Wydaje się, że uzyskane wyniki zgadzają się z przytaczanymi badaniami CBOS-u, z których wynika raczej stałość poglądów badanych na kwestie homoseksualizmu w społeczeństwie; widoczna jest tylko niewielka ewolucja poglądów na naturę homoseksualizmu i wzrastające przyzwolenie na kwestie regulacji związków homoseksualnych. Zasygnalizowanym wyjątkiem okazały się wyniki uczennic szkół gimnazjalnych i licealnych. Od pozostałych różnią się one na poziomie statystycznie istotnym wyższym nasileniem postawy homofilnej, a niższym nasileniem postawy krytycznej i lękowej. Warto zauważyć, iż te prawidłowości nie wystąpiły w następnej grupie wiekowej – studentek, powstaje zatem pytanie, czy taka prohomoseksualna postawa uczennic ma charakter stały, czy też raczej przejściowy, związany z określonymi procesami rozwojowymi. Kolejnym pytaniem jest to, czy uzyskany profil jest cechą badanej grupy uczennic, czy też została wykryta określona szersza prawidłowość. Jedynym sposobem odpowiedzi na tak postawione pytania byłoby poprowadzenie badań podłużnych na badanej grupie uczennic, a także ich poszerzenie na inne grupy środowiskowe. Niestety zrealizowany projekt badawczy nie był tak szeroki, niemniej zasygnalizował on niewątpliwie interesujące kierunki dalszych badań.

Zaprezentowany model postaw wobec homoseksualizmu, jak i opracowane na jego podstawie narzędzie Skale Postaw wobec Homoseksualizmu okazały się użytecznym instrumentarium badawczym. Narzędzie spełniło podstawowe wymogi dotyczące rzetelności i trafności teoretycznej w stopniu umożliwiającym rekomendację do badań, a także do diagnozy indywidualnej.

LITERATURA CYTOWANA

- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (1997). *Psychologia społeczna. Serce i umysł*. Poznań: Zys i S-ka.
- Bojarska-Nowaczyk, K. (2005). Czy homofobia jest fobią? Analiza lękowego komponentu uprzedzenia seksualnego. *Studia Psychologiczne*, 43(3), 5-14.
- Breiner, S. J. (2003). *Homophobia: A scientific non-political definition*. [W:] NARTH Collected Papers. Strona internetowa: <http://narth.com/> (Pobrano 15.01.2011).
- CBOS (2013). *Stosunek do praw gejów i lesbijek oraz związków partnerskich*. Strona internetowa: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_024_13.PDF
- Gerrig, R. i Zimbardo, P. G. (2008). *Psychologia i życie. Wydanie nowe*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grey, J. A., Robinson, B., Coleman, E. i Bocking, W. (2013). A systematic review of instruments that measure attitudes toward homosexual men. *Journal of Sex Research*, 50(3-4), 329-352.
- Haaga, D. A. (1991). „Homophobia”? *Journal of Social Behavior and Personality*, 6(1), 171-174.
- Herek, G. M. (1984). Attitudes toward lesbians and gay men: A factor analytic study. *Journal of Homosexuality*, 10(1-2), 39-51.
- Herek, G. M. (2004). Beyond „homophobia”: Thinking about sexual prejudice and stigma in the twenty-first century. *Sexuality Research and Social Policy: A Journal of the NSRC*, 1, 6-24.
- Herek, G. M. i Berrill, K. T. (red) (1992). *Hate crimes: Confronting violence against lesbians and gaymen*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hudson, W. W. i Ricketts, W. A. (1980). A strategy for the measurement of homophobia. *Journal of Homosexuality*, 5(4), 357-372.
- Logan, C. R. (1996). Homophobia? No, Homoprejudice. *Journal of Homosexuality*, 31(3), 31-53.
- Lumby, M. E. (1976). Homophobia: The Quest for a valid scale. *Journal of Homosexuality*, 2(1), 39-47.
- Margasiński, A. (2011). Homofobia, homouprzedzenie czy homosceptycyzm? *Psychiatria i Psychologia Kliniczna*, 11(4), 232-237.
- Margasiński, A. (2012). Stereotyp homofobii – nowy element politycznej poprawności? *Kultura i Edukacja*, 2(88), 169-186.
- Morrison, M. A. i Morrison, T. G. (2002). Development and validation of a scale measuring modern prejudice toward gay men and lesbian women. *Journal of Homosexuality*, 43(2), 15-37.

- Murphy, D. (2006). Homophobia and psychotic crimes of violence. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 17(1), 131-150.
- O'Donohue, W. T. i Caselles, C. E. (2005). Homophobia: Conceptual, definitional, and value issues. [W:] R. H. Wright i N. A. Cummings (red.), *Destructive trends in mental health: The well-intentioned path to harm* (s. 65-83). New York: Routledge.
- Pilecka, B. (1999). *Psychospołeczny kontekst homoseksualizmu*. Kraków: Radamsa.
- Richmond, J. P. i McKenna, H. (1998). Homophobia: An evolutionary analysis as applied to nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 28(2), 362-369.
- Rye, B. J. i Meaney, G. J. (2010). Measuring homonegativity: A psychometric analysis. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 42(3), 158-167.
- Smith, K. T. (1971). Homophobia: A tentative personality profile. *Psychological Reports*, 29, 1091-1094.

POSTAWY WOBEC HOMOSEKSUALIZMU

Streszczenie. Artykuł prezentuje wyniki badań nad postawami wobec homoseksualizmu przeprowadzone za pomocą autorskiego narzędzia – Skali Postaw Wobec Homoseksualizmu. W zaprezentowanym modelu teoretycznym wyróżniono pięć postaw: neutralną, lękową, dyskryminacyjną, krytyczną i wspierającą, takie też są skale badawcze w zastosowanym narzędziu. Analizy psychometryczne wykazały zadowalającą rzetelność i trafność teoretyczną skal. Badania przeprowadzono na dużej populacji 1828 respondentów w czterech grupach: uczniowie, studenci, pracownicy i osoby III wieku. Wyniki wykazały zaskakujące podobieństwo postaw w większości badanych grup, z wyjątkiem uczennic szkół gimnazjalnych i średnich, które różnią się w sposób istotny statystycznie w zakresie niższego nasilenia postaw lękowej i krytycznej, a większego nasilenia postawy wpierającej. Badania na dużej populacji pozwoliły opracować tymczasowe normy stenowe dla wyróżnionych grup, a analiza skupień wykazała istnienie trzech profili postaw wobec homoseksualizmu: neutralno-krytycznego, dyskryminacyjno-lękowego i wspierającego.

Słowa kluczowe: homoseksualizm; postawy; model postaw wobec homoseksualizmu; homofobia.